

*Dudás Renáta*¹

A SZUBURBANIZÁCIÓ KÉT ASPEKTUSA
– AZ ÖNKORMÁNYZATOK ÉS A KIKÖLTÖZŐ LAKOSSÁG SZUBURBANIZÁCIÓ KÉPE
MAGYARORSZÁGON²

Az 1990 utáni időszak jelentős változásokat hozott a magyarországi urbanizációs trendekben: a hazai térfolyamatok legmeghatározóbb elemévé a szuburbanizáció vált. E folyamat révén a szuburbán terek váltak a legdinamikusabban növekvő népességű területekké, míg a nagy- és középvárosok népessége folyamatosan csökkenni kezdett. E változásokat a magyar szakirodalom is figyelemmel kísérte, kezdetben a fővárosra és annak környékén zajló folyamatokra fókuszálva (Dövényi – Kovács 1999, Izsák 1999), majd megjelentek a vidéki nagyvárosok környékét érintő szuburbanizációs kutatások (Bajmócy 1999, 2000, Hardi 2002, Kókai 2006, Szabó 2006) is.

A szuburbanizáció okainak és motivációinak feltárása mellett (Timár 1999, Bajmócy 2001, Bajmócy et al. 2011) a szuburbanizációs trendekben bekövetkezett változások vizsgálata is előtérbe került (Bajmócy – Dudás 2009, Bajmócy et al. 2012a), mely rámutatott arra, hogy a szuburbanizáció migrációs trendekben betöltött szerepe bár napjainkban is meghatározó, de dinamikájában az elmúlt években visszaesés tapasztalható. Jelen tanulmány célja e visszaesésnek a vizsgálata, egy lakossági és egy önkormányzati kérdőíves felmérés eredményeinek felhasználásával.

Kutatásunk alapját egy, a Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszékén folyó vizsgálat adta, mely során egy lakossági és egy önkormányzati migrációs felmérésre került sor. A lakossági migrációs felmérés potenciálisan szuburbán és dezurbán térségekben folyt, összesen 35 település 403 családját érintette. A felmérésbe az utóbbi 15 évben a településre kiköltöző családokat vontuk be, akiket költözési motivációikról és a költözéssel megváltozott körülményeikről (lakáskörülmények, régi és új munkahely, stb.) kérdeztük. Ezzel egy időben (2011 tavasza) egy önkormányzati felmérést is végeztünk, mely 517 olyan településre terjedt ki, melyek népessége elsősorban a pozitív vándorlási egyenleg miatt nőtt az elmúlt években. A vizsgált települések köre az ország egész területét lefedte, Békés kivételével minden megyéből került település a mintába, habár a népességnövekedési trendekhez igazodva nem egyforma számban. Az önkormányzati kérdőív a települést érintő migrációval kapcsolatos kérdéseket (van-e elköltözés, beköltözés, honnan, hová, kiket érint, stb.) tartalmazott, emellett a települést érintő változásokat (térszomszág, ingázás, fejlesztések az elmúlt tíz évben) és a beköltözések koordinálásában betöltött önkormányzati szerepkört vizsgálta (Bajmócy et al. 2012a).

E nagyobb felmérés részét képezi a jelen tanulmány, mely a vizsgált területet leszűkítve, a szuburbániára helyezi a hangsúlyt. Ily módon 249 db lakossági kérdőív állt rendelkezésünkre, melyeket négy nagyváros – Szeged, Székesfehérvár, Dunaújváros és Budapest – szuburbán térségében kérdeztünk le. Ezt egészíti ki 163 db szuburbán település önkormányzata által kitöltött kérdőív. E két felmérés eredményeinek összevetése adta vizsgálatunk menetét, mely során egyrészt arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon a statisztikában kimutatható, a szuburbanizáció elmúlt 5-7 évében tapasztalható lendületvesztést alátámasztják-e a lakossági

¹ **Dudás Renáta:** Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék

E-mail: dudasr@geo.u-szeged.hu

² Jelen kutatási eredmények megjelenését „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című, TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 azonosítószámú projekt támogatja. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

felmérés eredményei és az önkormányzati tapasztalatok. Másrészt, hogy a dinamikájában visszaeső szuburbanizáció ellenére milyen motivációk ösztönzik a lakosságot a szuburbán terekbe való kiköltözésre, valamint, hogy a kiköltöző lakosság motiváció és igényei milyen mértékben vannak összhangban a települések nyújtotta lehetőségekkel és feltételekkel.

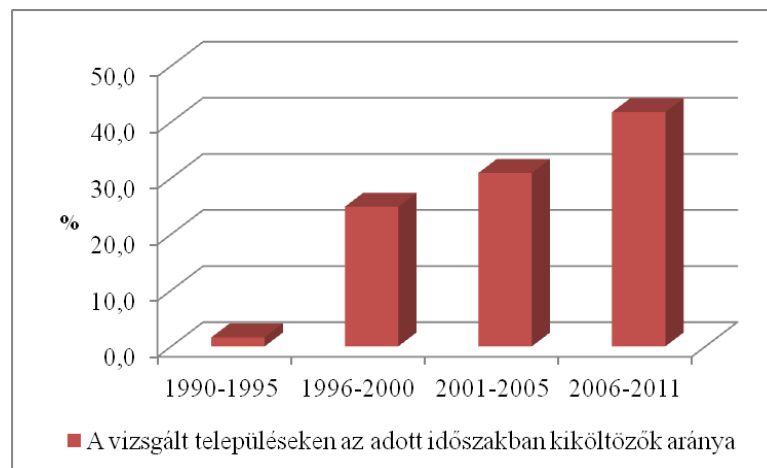
A szuburbanizáció dinamikájában való visszaesést már egy korábbi vizsgálat kimutatta, azonban a statisztikai adatokban megjelenő megtorpanást az akkori önkormányzati interjúk még nem erősítették meg (Bajmócy – Dudás 2009). Az azóta eltelt időszak népességszám-változását vizsgálva az adatok továbbra is lendületvesztésről tanúskodnak (1. táblázat). Mind a budapesti, mind a vidéki szuburbán települések népességszám-növekedése lassul, előbbit az elmúlt két évben, utóbbit 2005 óta jellemzi a lassulás. A vidéki szuburbán települések össznépességszáma ráadásul az elmúlt évben már csökkent is az előző évhez képest, de mindezek ellenére a budapesti és vidéki szuburbán települések együttes népességszáma még mindig növekedést mutat.

	Budapest szuburbia (fő)	Vidék szuburbia (fő)	Szuburbia (fő)
1980	836 834	485 145	1 321 979
1990	822 132	485 827	1 307 959
2001	950 889	537 492	1 488 381
2002	966 115	543 067	1 509 182
2003	981 654	548 772	1 530 426
2004	1 001 320	553 895	1 555 215
2005	1 022 308	558 261	1 580 569
2006	1 035 173	559 941	1 595 114
2007	1 054 820	562 967	1 617 787
2008	1 073 906	564 876	1 638 782
2009	1 092 628	565 150	1 657 778
2010	1 108 604	565 594	1 674 198
2011	1 116 434	563 573	1 680 007

1. táblázat. A szuburbia népességszáma 1980-2011

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.

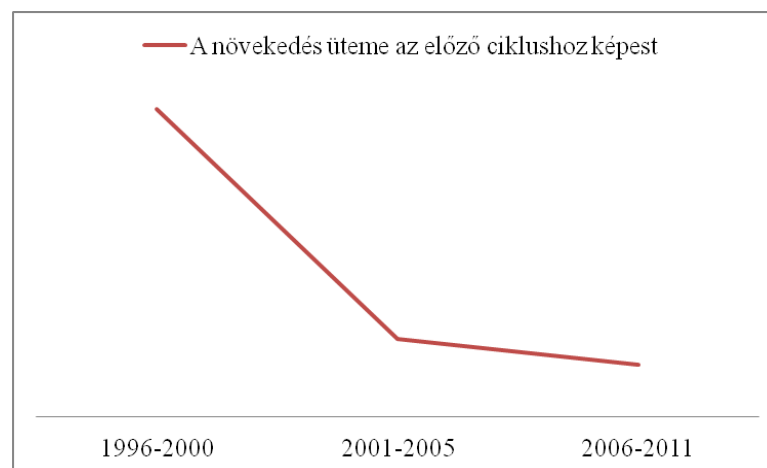
Mindezek ismeretében kíváncsiak voltunk arra, hogy ezt a már több éve jellemző megtorpanást tükrözik-e a lakossági felmérés eredményei, valamint az önkormányzatok érzékelik-e a folyamatot. A felmérésbe bevont családokat arról kérdeztük, mely évben költöztek ki a településre. A kapott válaszokat időszakokba csoportosítottuk, mely alapján a következő eredményeket kaptuk (1. ábra).

1. ábra. A vizsgált településeken az adott időszakban kiköltözők aránya.

Forrás: saját szerkesztés.

Az 1. ábra szerint a megkérdezettek 42%-a az elmúlt öt évben, 31%-a a 2001-2005 közötti időszakban, 25%-a az 1990-es évek második felében, és mindössze 2%-a az évtized első felében költözött ki az adott településre. Ezen adatok az utóbbi időszakok nagyobb arányú kiköltözését mutatják, azonban a szuburbanizáció dinamikájának vizsgálata szempontjából érdemes az egyes időszakok egymáshoz viszonyított növekedési ütemét is szemügyre venni (2. ábra). Anélkül, hogy a számadatok mélyebb elemzésébe folynánk, a tendencia egyértelműen kirajzolódik: míg az 1996-2000 közötti időszak dinamikájában egyértelműen kiugró volt az előző időszakhoz képest, a 2001-2005 közötti évek már jelentős visszaesést mutatnak a növekedés ütemében. E visszaesés után tapasztalható növekedési ütem azonban viszonylag stabilan maradt a következő ciklusra is, a 2006-2011-es időszakban már csak csekély mértékű visszaesés tapasztalható a szuburbanizáció növekedési ütemében.

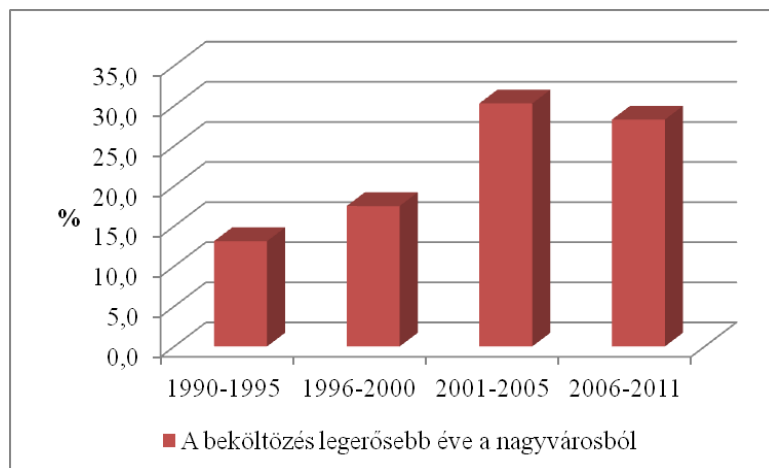

2. ábra. A szuburbanizáció lendületvesztése a lakossági felmérés eredményei alapján.

Forrás: saját szerkesztés.

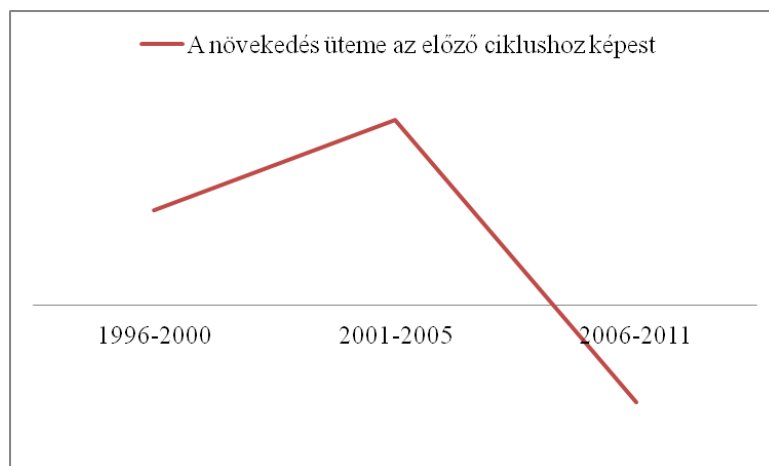
A lakossági adatfelvétel mellett az önkormányzatok tapasztalatait is feltérképeztük, vajon települési szinten miként érzékelik a szuburbanizációs folyamatok dinamizmusát. Ennek érdekében a települési önkormányzatokat arról kérdeztük, hogy megítélésük szerint mely évek voltak a legerősebbek a nagyvárosból való beköltözés szempontjából. A kapott válaszokat a lakossági felméréssel megegyező módon időszakokba csoportosítottuk (3. ábra).

Az önkormányzatok tapasztalata szerint a 2001-2005 közötti időszak volt a legintenzívebb, a válaszadó önkormányzatok 31%-a szerint ezekben az években volt a legerősebb a nagyvárosból való beköltözés. Ezzel szemben az elmúlt időszakot (2006-2011) az önkormányzatok 27%-a nevezte a legintenzívebbnek, amely már sejtet valamit a szuburbanizáció dinamikájában bekövetkezett lendületvesztésről. A szuburbanizáció dinamikájában bekövetkezett változásokat azonban jobban szemlélteti az egyes időszakok egymáshoz viszonyított növekedési üteme (4. ábra), mely szerint az utóbbi években egyértelmű a lendületvesztés, a szuburbanizáció lassulásáról beszélhetünk.

3. ábra. A nagyvárosból való beköltözés legerősebb éve az önkormányzati tapasztalatok szerint.

Forrás: saját szerkesztés.

4. ábra. A szuburbanizáció lendületvesztése az önkormányzati tapasztalatok szerint.

Forrás: saját szerkesztés.

Mindezek alapján elmondható, hogy a statisztikai adatokban tapasztalható lendületvesztést, a szuburbanizáció növekedési ütemének visszaesését mind a lakossági felmérés adatai, mind pedig az önkormányzati tapasztalatok alátámasztják, eltérés a visszaesés mértékének megítélésben tapasztalható. Ugyanis míg a lakossági eredmények inkább egyfajta stagnálásról tanúskodnak, addig az önkormányzatok a statisztikai adatokkal nagyobb összhangban érzékelik a szuburbanizáció dinamikájában bekövetkezett lendületvesztést. A lendületvesztés mellett azonban esetenként már népességszám-

csökkenésről is beszélhetünk: a vidéki szuburbán települések össznépessége 2011-ben már nem érte el a 2010-es népességszámot.

E lendületvesztés ellenére azonban a hazai szuburbanizációs folyamatok nem szűntek meg, a szuburbia népességszáma, ha kis mértékben is ugyan, de tovább növekszik. Vizsgálatunk másik kérdésköre ehhez kapcsolódva a költözési motivációkra helyezte a hangsúlyt, nevezetesen, hogy milyen tényezőknek van fontos szerepe a költözési döntés meghozásakor. A költözési motivációk vizsgálatához egy előre megadott szempontrendszer értékeltek a kiköltöző lakosok, aszerint, hogy az egyes tényezők milyen mértékben játszottak döntő szerepet a költözéskor. A megadott szempontokat egy egytől ötig terjedő skálán értékelték, melyben az egyáltalán nem fontos szempontok egyest, a nagyon fontosnak ítélt szempontok ötöst kaptak. Az adatok feldolgozásakor az egyáltalán nem fontos (1) és nem fontos (2), valamint a nagyon fontos (5) és a fontos (4) kategóriákat együtt elemeztük, mely során a következő eredményeket kaptuk. A környezeti szempontokat a válaszadók közel háromnegyede (74%) fontosnak tartja, emellett a többség a saját ház iránti igényt (70%) és a nagyobb lakásméret szükségességét (64%) emeli ki, mint fontos tényezőt. Ezt követően a kert és gazdálkodási lehetőségek szerepeltek a legnagyobb arányban a fontos tényezők között, melyet a válaszadók fele (52%) tekintett annak, – olyan szempontokat is megelőzve, mint az olcsóbb telekhez vagy házhoz jutás lehetősége (38%), vagy éppen az anyagi lehetőségek javulása (35%). A saját ház iránti igény és a nagyobb lakásméret szükségességét támasztják alá a kiköltöző lakosság lakáskörülményeiben bekövetkezett változások is: míg a költözést megelőzően a megkérdezettek mindössze 28%-a élt családi házban, addig ez az arány a költözést követően 93%-ra emelkedett.

A költözési motivációk terén jelentős változásról nem számolhatunk be az elmúlt évtizedben (Bajmócy 2001), a korábban döntő tényezőnek számító szempontok továbbra is tartják vezető szerepüket. Újdonság a vizsgálatban a környezeti szempont beemelése a motivációs tényezők körébe, mely egyúttal a legfontosabbnak ítélt szempontként végzett vizsgálatunkban (Bajmócy et al. 2012b). Mindez rámutat a változó környezeti feltételek, a természeti adottságok szerepének felértékelődésére, melyre már a nemzetközi szakirodalom is felfigyelt, kibővítve a migrációs tényezők körét a természeti feltételekkel (Black et al. 2011, Warner 2010).

A lakossági felmérésben a költözési motivációk mellett a kiköltözők településről alkotott előzetes ismereteit is felmértük, hisz az előbb felsorolt döntési szempontok egy része (várhatóan) a kiválasztott településen valósul majd meg. Arra vonatkozóan, hogy a kiköltözők elképzelései milyen mértékben vannak összhangban a település nyújtotta feltételekkel és lehetőségekkel, az önkormányzatokat is megkérdeztük. Az önkormányzati kérdőív kitöltőinek a település azon pozitív tulajdonságait kellett felsorolniuk, mely alapján beköltöznek az adott településre. Vizsgálatunkban a lakossági felmérésből nyert, a kiköltözők településre vonatkozó előzetes ismereteit vetettük össze a helyiek által mutatott pozitív településképpel. Ezen összevetés során célszerűbb lett volna a lakosságot nemcsak az előzetes ismeretekről kérdezni, hanem érdemes lett volna arra is kitérni, hogy a költözés előtti elképzeléseiknek milyen mértékben felel meg az általuk választott település. Ilyen jellegű kérdés híján csak az előzetes ismeretekből nyert információkra tudunk szorítkozni, ennek ellenére meglepő hasonlóságok fedezhetők fel a lakossági és az önkormányzati felmérés eredményei között. Az összevethetőség érdekében a nyílt végű kérdésekre kapott válaszokat mindkét felmérésnél kategóriákba soroltuk (2. táblázat).

	A kiköltöző lakosság előzetes ismerete	A helyiek pozitív településképe
főváros/nagyváros/város közelsége	17,2	23,2
kedvező természeti adottságok	15,9	17,0
csend, nyugalom	11,0	10,0
rendezett településkép, falusias jelleg	9,7	11,8
jól kiépített infrastruktúra, közművekkel való ellátottság	2,1	8,7
munkalehetőség helyben vagy a közeli városban	0,0	3,3
dinamikusan fejlődő település	6,9	1,1
jó közlekedési viszonyok, könnyű elérhetőség	3,4	7,6
szolgáltatásokkal való ellátottság	3,4	5,8
alacsony ingatlanárak	3,4	4,2
előző lakhely vagy a rokonság lakhelye	7,6	0,0
ott járt, hallott róla	4,1	0,0

2. táblázat. A kiköltöző lakosság településről alkotott előzetes ismeretei és a helyiek pozitív településképe (az említések százalékában).

Forrás: saját szerkesztés.

A kiköltöző lakosság egynegyede (24%) semmilyen előzetes ismerettel nem rendelkezett a költözést megelőzően, bő egytizedük (12%) pedig azt állította, hogy már minden tudott az adott településről. Vizsgálatunkban a „semmit és mindent tudókat” leszámítva vetettük össze a lakossági és az önkormányzati adatokat. E szerint az előzetes ismeretek és a helyiek pozitív településképe elsősorban az adottságok terén egyezik. A főváros/nagyváros/város közelsége, a kedvező természeti adottságok, a csend és a nyugalom, valamint a rendezett településkép és a falusias jelleg terén átfedés jellemző a két felmérés eredményeiben. A kiköltöző lakosok több mint fele (54,5%) e tényezőkkel (vagy e tényezők valamelyikével) volt tisztában a költözést megelőzően. Az önkormányzati válaszok többsége (63,8%) is e szempontokat emelte ki a település pozitív tulajdonságait illetően, eltérés a város közelségének hangsúlyozásában figyelhető csak meg.

Ezzel szemben a jól kiépített infrastruktúra, a közművekkel való ellátottság, továbbá a helyben vagy a közeli településen biztosított munkahely lehetősége inkább az önkormányzatok szemszögéből jelenik meg pozitívumként, mely kevésbé vagy egyáltalán nincs átfedésben a kiköltözők előzetes ismereteivel (a munkalehetőséget a kiköltöző lakosság egyetlen esetben sem említette meg a településsel kapcsolatban). A két nézőpont különbözősége jelenik meg a dinamikusan fejlődő településkép esetén is, mely a lakossági nézőpont szerint sokkal nagyobb hangsúlyt kap: nagyobb arányban jelenik meg ez a szempont, mint az alacsony ingatlanárak vagy a szolgáltatásokkal való ellátottság.

A lakosság előzetes ismeretei és az helyiek pozitív településképe részben átfedi egymást, elsősorban a település adottságait illetően. A különbözőségek pedig leginkább abból adódnak, hogy az önkormányzatok az általuk elért eredményeket (közműellátottság), vagy az általuk biztosított feltételeket (munkalehetőség) jobban hangsúlyozzák, míg a kiköltöző lakosság számára egy kevésbé konkrét, a településen biztosított kedvező körülmények pozitív benyomása (dinamikus fejlődés) a meghatározóbb.

A kiköltözők előzetes ismeretei és az önkormányzatok pozitív településképeinek összevetése azért is lehet érdekes, mert ezáltal a szuburbanizációs folyamatokra befolyással bír(hat)ó önkormányzatok szerepvállalásának eredményessége is vizsgálható. A tekintetben, hogy a vizsgált önkormányzatok milyen szerepet vállalnak a településre történő beköltözés

elősegítésében, vegyes a kép. A válaszadó önkormányzatok közel fele (49%) tesz valamilyen lépést annak érdekében, hogy a beköltözéseket elősegítse, megkönnyítse. Ez a lépés többnyire az előközművesített telkek, olcsóbb házhelyek biztosítását jelenti, valamint marketingeszközök, reklámok használatát foglalja magában. Ezen lépések hatékonysága azonban megkérdőjelezhető, hiszen a kiköltöző lakosság előzetes ismereteit elsősorban személyes tapasztalatok útján (ott járt a településen, családja, rokonsága ott élt) vagy ismerősökön keresztül gyűjti be. Az információszerzés tehát továbbra is olyan forrásokra, csatornákra támaszkodik, melyekre a települési önkormányzatoknak semmilyen befolyása nincs (Bajmócy 2001).

A hazai szuburbanizációs folyamatok elmúlt egy évtizedét a változás és a változatlanság kettőssége jellemzi. Változás a tekintetben, hogy az 1990-es években megjelenő szuburbanizációs folyamatok az elmúlt években lendületükből veszítve jelenleg hanyatló fázisba értek. Ugyanakkor változatlanság jellemzi a motivációk tekintetében, nagyrészt ugyanazok a szempontok – a környezeti tényezővel kiegészülve – motiválják a kiköltözőket ma is, mint egy évtizede. A szuburbanizáció dinamikájában bekövetkezett lendületvesztés a lakossági felmérés eredményeiben és az önkormányzati tapasztalatok alapján is megjelenik, mutatva azt, hogy ez a változás immár a társadalom számára is érzékelhetővé vált. A miértekre a választ az érintett szereplők bevonásával kaphatjuk meg. Felmérésünkben kiderült, hogy több szempontból átfedik egymást a kiköltözők településre vonatkozó előzetes ismeretei és az önkormányzatok pozitív településképe. Azonban, hogy a kiköltözők településsel kapcsolatos előzetes elvárásai valóban megvalósulnak-e, további vizsgálatra érdemes. Egy ilyen jellegű felmérés talán választ adhat a szuburbanizáció dinamikájában bekövetkezett visszaesés okaira is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAJMÓCY P. 1999: A szuburbanizáció sajátosságai Pécs környékén. – Földrajzi Értesítő 1-2, pp. 127-138.
- BAJMÓCY P. 2000: A „vidéki” szuburbanizáció Magyarországon Pécs példáján. – Tér és Társadalom 2-3, pp. 323-330.
- BAJMÓCY P. 2001: A szuburbanizáció motiváció Magyarországon. – <http://geography.hu/mfk2001/>
- BAJMÓCY P. – DUDÁS R. 2009: Újraurbanizáció szuburbanizáció mellett. Új trendek Magyarország népességének belföldi migrációjában. – In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): A közép- és nagyvárosok településföldrajza. Savaria University Press, Szombathely. pp. 208-218.
- BAJMÓCY P. – HOSSZÚ SZ. – DUDÁS R. – BALIZS D. 2011: A szuburbanizáció és a dezurbanizáció motivációi Magyarországon. – In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Az 1971. évi OTK és hatása a hazai településrendszerre (szuburbanizáció, aprófalvak, településszerkezet). Savaria University Press, Szombathely, pp. 181-194.
- BAJMÓCY P. – DUDÁS R. – HOSSZÚ SZ. – FEKETE GY. 2012a: Urbanizációs trendek Magyarországon. – In: Pál V. (szerk.): A társadalomföldrajz lokális és globális kérdései. Tiszteletkötet Dr. Mészáros Rezső professzor 70. születésnapja alkalmából. Szeged, pp. 95-110.
- BAJMÓCY, P. – BOROS, L. – CSATÁRI, B. – DUDÁS, R. – FARKAS, J. ZS. – JURAY, T. – KOVÁCS, Z. – PÁL, V. 2012b: Managing the socio-economic consequences of the climate change. – In: Rakonczai, J. – Ladányi, Zs. (ed.): Review of the climate change research program at the University of Szeged (2010-2012). Szeged, pp. 105-115.
- BLACK, R. – ADGER, W. N. – ARNELL, N. W. – DERCON, S. – GEDDES, A. – THOMAS, D. S. G. 2011: The effect of environmental change on human migration. – Global Environmental Change Vol. 21/1 pp. 3-11.
- DÖVÉNYI Z. – KOVÁCS Z. 1999: A szuburbanizáció térbeli-társadalmi jellemzői Budapest környékén. – Földrajzi Értesítő 1-2, pp. 33-58.
- HARDI T. 2002: Szuburbanizációs jelenségek Győr környékén. – Tér és Társadalom 3, pp. 57-88.
- IZSÁK É. 1999: A települési sorrend megváltozása a szuburbanizációs index alapján a budapesti agglomerációban. – Földrajzi Értesítő 1-2, pp. 83-92.
- KÓKAI S. 2006: Adalékok a nyíregyházi településeggyüttes szuburbanizációs folyamatainak vizsgálatához. – In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely. pp. 168-183.
- SZEBÉNYI A. 2006: A szuburbanizáció sajátosságainak vizsgálata Pécs környékén. – In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely. pp. 196-215.

TIMÁR J. 1999: Elméleti kérdések a szuburbanizációról. – Földrajzi Értesítő 1-2, pp. 7-31.

WARNER, K. 2010: Global environmental change and migration: Governance challenges. – Global Environmental Change Vol. 20/3, pp. 402-413.